

*О. А. Кириченко,
доктор економічних наук, професор,
директор НДІ Проблем національної безпеки України
О. М. Шикова,
старший викладач кафедри ЕММСЕІ,
Університет економіки та права "КРОК"*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті розглядаються теоретичні основи організації систем інформаційної безпеки держави. Аналізуються різні позиції щодо теоретичного підходу до вирішення проблем інформаційної безпеки. Робиться огляд законодавчих актів у цій сфері.

In the article are considering the theoretical frameworks of the of state Information Security system organization. Position regarding the various theoretical approaches to address the problems of Information Security is analyzed. The review of legislative acts in this area is executed.

Ключові слова: інформаційна безпека, системи безпеки.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На початку ХХІ століття країни світу вступили в нову епоху, що характеризується переходом на новий щабель розвитку. Створення нового інформаційного суспільства відбувається на фоні процесів інтернаціоналізації та глобалізації національних економік. Сьогодні вирішення проблем забезпечення безпеки держави можливе лише за умови комплексного розгляду питання, з урахуванням багатofакторності середовища функціонування систем безпеки, динаміки змін, що відбуваються, високого ступеня невизначеності параметрів, які спричиняють появу нових ризиків і загроз на різних рівнях.

Забезпечення інформаційної безпеки держави є однією з найбільш важливих умов подальшого розвитку країни, у тому числі в економічному та соціальному плані.

У роботах практично всіх вчених і спеціалістів у цій галузі поділяється думка про важливість і актуальність проблеми забезпечення інформаційної безпеки держави. Для вирішення задач у цій галузі пропонуються різноманітні методи і засоби.

Проте суттєвою перешкодою на шляху практичного розв'язання проблем інформаційної безпеки стає недосконалість теоретичного підґрунтя, відсутність єдиних теоретичних засад. Так, необхідно відзначити відсутність єдиного трактування навіть терміна "інформаційна безпека".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одним з найбільш важливих чинників розвитку держави, її економіки та суспільного життя є науково-технічна революція, розвиток техніки, телекомунікацій і інноваційних технологій, зростаюча роль інформації та інформаційної діяльності. Наслідком цього, як зазначає ряд наукових джерел, є глобалізація процесів економічного та політичного розвитку людського суспільства. За цих умов особливо актуальними стають проблеми забезпечення інформаційної безпеки, тобто забезпечення безпеки розвитку особистості, функціонування громадських структур і органів держави в інформаційній сфері [13].

Однією зі складових вирішення

проблеми забезпечення інформаційної безпеки є розкриття самого поняття, його визначення. Термін "інформаційна безпека" може використовуватися в різних значеннях. Найчастіше в спеціалізованій літературі мова йде про інформаційну безпеку як про стан деякого об'єкта. При цьому у якості об'єкта може виступати держава, суспільство, окремі суб'єкти господарювання або автоматизовані системи, що використовуються ними, дані або інформація. Також інформаційна безпека може розглядатися як діяльність, спрямована на забезпечення захищеного стану цього об'єкта.

Коли у вищезазначеному випадку у якості об'єкта виступає держава, поняття "інформаційна безпека" визначається, розглядається та характеризується на законодавчому рівні.

Для України, як і для інших держав, що виникли на пострадянському просторі, історія захисту інформації на офіційному рівні бере свій початок в 1973 р., коли в рамках дії державної комісії СРСР з протидії іноземним технічним розвідкам були сформовані перші відповідні документи. Проблеми інформаційної безпеки за нових економічних і правових умов вийшли за межі оборонної тематики і зумовили необхідність створення в загальнодержавному масштабі більш досконалої системи інформаційної безпеки.

Теоретичні засади вирішення проблем інформаційної безпеки регламентуються в Україні рядом нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади. Зокрема, в Конституції України, а саме — в статті 17, забезпечення інформаційної безпеки ставиться в один ряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, із забезпеченням її економічної безпеки. Також наголошується, що забезпечення інформаційної безпеки — одна з найважливіших функцій держави і це є справою всього українського народу [1]. У Законі України "Про Концепцію Національної програми інформатизації" сказано, що "інформаційна безпека є невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки" [4]. Про інформаційну безпеку як складову національної безпеки мова йде і в Законі України "Про основи національної безпеки України" [5].

Безпосередньо визначень поняття "інформаційна безпека" в українському законодавстві наведено два. Зокрема, в Законі "Про основи засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки" мова йде про інформаційну безпеку як "стан захищеності жит-

тво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації" [6]. І хоча відповідна стаття Закону має назву "Інформаційна безпека в інформаційному суспільстві" у цьому випадку поняття "інформаційна безпека" може тлумачитися як "інформаційна безпека держави".

Друге визначення можна знайти в Законі України "Про телекомунікації". Проте це визначення стосується інформаційної безпеки автоматизованої системи, якою є система телекомунікаційних мереж, а саме безпека характеризується як "здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам конфіденційності, цілісності та доступності інформації, що передається, обробляється чи зберігається". Саме в цьому контексті використовується термін і в Законі України "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах". І хоча визначення тут не наведено, проте саме цей закон відіграє значну роль у забезпеченні безпеки як інформаційного суспільства, так і держави [2].

У ряді нормативно-законодавчих актів хоча і не пояснюється сам термін "інформаційна безпека", проте розглядається ряд питань, що мають складати базу для практичного вирішення проблеми. Так, у Законі України "Про інформацію", який "встановлює загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації, закріплює право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України" [3], визначення не наведено. Але саме в цьому законі формуються і закріплюються сфери інформаційної діяльності, у тому числі держави, визначається державна інформаційна політика як "сукупність основних напрямів і способів діяльності держави по одержанню, використанню, поширенню та зберіганню інформації" [3]. Загальні принципи державної політики у сфері інформатизації окреслені в Законі України "Про Концепцію Національної програми інформатизації" [4]. Все це має бути взяте за підґрунтя при розробці і побудові системи інформаційної безпеки держави.

Отже, хоча в ряді законів розглядаються проблеми інформаційної безпеки держави, проте чіткого визначення саме цього терміна не наведено.

Аналізуючи різні джерела, роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, можна виділити декілька позицій щодо теоретичного підходу до вирішення проблем інформаційної безпеки. Значна частина літератури розглядає проблеми інформаційної безпеки як проблеми безпеки автоматизованих або комп'ютерних систем, як проблеми захисту інформації в них. Це, серед іншого, пов'язано з умовами розвитку інформаційного суспільства на базі використання глобальних комп'ютерних мереж, розвитком транскордонного інформаційного обміну, глобалізацією світової економічної системи і підвищенням рівня інформатизації. Ці фактори роблять безпеку в інформаційній сфері важливим елементом національної безпеки країни [15].

І хоча цей аспект є надзвичайно важливим, особливо з практичної точки зору, та для вирішення поставленої проблеми поняття інформаційної безпеки необхідно розглядати більш широко. Адже інформаційна безпека України включає: законодавче формування державної інформаційної політики; створення відповідно до законів України можливостей досягнення інформаційної достатності для ухвалення рішень органами державної влади, громадянами та об'єднаннями громадян, іншими суб'єктами права в Україні; гарантування свободи інформаційної діяльності та права доступу до інформації у національному інформаційному просторі України; всебічний розвиток інформаційної структури; підтримку розвитку національних інформаційних ресурсів України з урахуванням досягнень науки і техніки та особливостей духовно-культурного життя народу України; створення і впровадження безпечних інформаційних технологій; захист права власності всіх учасників інформаційної діяльності в національному просторі України.

Ряд вчених відзначає, що для вирішення таких багатопланових задач аналізувати і вирішувати проблеми інформаційної безпеки необхідно з точки зору забезпечення системного підходу, комплексно, оскільки інформація, інформаційний простір та інформаційна діяльність не існують відокремлено від суспільства і держави. Тому, розглядаючи інформаційну безпеку, необхідно дати визначення системи безпеки взагалі. У цьому випадку доречно навести слова професора В. Крутова, що "система безпеки — це єдність, яка складається із взаємозалежних частин, кожна з яких приносить щось конкретне в систему безпеки, що дозволяє мати універсальні характеристики цілого. Всі елементи безпеки, що перебувають у відносинах і зв'язках один з одним, утворюють систему

безпеки з більш високими якістьями" [9].

Інший підхід демонструє Г.А. Мінаєв, котрий під системою безпеки має на увазі "методологію теоретичних підходів і практичних дій, які забезпечують максимально повний захист життєво-важливих інтересів соціальної системи від внутрішніх та зовнішніх загроз. Її утворюють теорія, методи, інструменти і механізми реалізації функції безпеки" [10].

У найбільш загальному плані під інформаційною безпекою розуміють такий стан захищеності потреб особистості, суспільства і держави, за якого забезпечуються їх існування і прогресивний розвиток незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційних загроз [12]. При цьому в багатьох джерелах мова йде про систематизовану сукупність відомостей щодо інформаційної безпеки та про шляхи її забезпечення.

А.А. Стрельцов розкриває інформаційну безпеку держави як безпеку її властивостей, пов'язаних з інформацією. А поняття "забезпечення інформаційної безпеки" держави розглядає як складне явище, що включає об'єкт безпеки, який утворюється сукупністю інформаційних потреб держави та її діяльності по задоволенню цих потреб, загрози для об'єкта безпеки, а також різні види діяльності держави з протидії загрозам. Також враховуються суб'єкти цієї протидії [10].

О.С. Бородін, аналізуючи проблеми інформаційної безпеки держави, акцентує увагу на тому, що держава є одним з найбільш важливих суб'єктів інформаційних відношень. Автор також відзначає, що при цьому держава є одним з головних суб'єктів формування інформаційного суспільства і одночасно має виступати гарантом інформаційної безпеки [16].

Термін "інформаційна безпека" утворюють два слова, тобто він містить дві складові. Тому в ряді джерел має місце підхід, коли поняття розглядається і пояснюється, виходячи зі значення кожного зі слів. Слово "безпека" означає "стан, за якого не загрожує небезпека кому-небудь або чому-небудь" [11]. Безпека з точки зору синергетичного підходу може трактуватися і як свідомий цілеспрямований вплив на загрози та небезпеки, за якого створюються необхідні й достатні умови для реалізації інтересів об'єкта. Детерміністський підхід дозволяє говорити про безпеку як про стан захищеності людини, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек і загроз, який базується на діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства щодо вивчення, виявлення ідентифікації та аутентифікації, попередження та усуненню небезпек та загроз, мінімізації дії

негативних наслідків, здатних поставити у небезпеку фундаментальні цінності антропо-соціо-культурного середовища, зашкодити стійкому розвитку системи безпеки. Оскільки, як уже зазначалося вище, інформаційна безпека може розглядатися як діяльність, то у цьому випадку безпека — це загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний і стабільний збалансований розвиток особи, суспільства і держави, що включає механізм протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Інформація як об'єкт дослідження має багато властивостей. І, як наслідок, існує значна кількість визначень цього поняття. В залежності від того, який саме підхід до визначення інформації обирає науковець, в роботах по-різному розглядаються і аспекти інформаційної безпеки. Важливість інформації для забезпечення безпеки держави пояснюється тим, що без інформації не може розвиватися ні її економічна, ні фінансова, ні будь-яка інша сфера. Інформація є основою діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, всієї системи державного управління. Без належного інформаційного забезпечення не зможе функціонувати будь-який суб'єкт господарювання. Саме тому інформаційна безпека може визначатися як стан, за якого забезпечується об'єктивне інформування суб'єктів підприємництва, гарантований захист їх інформаційних ресурсів та протидія негативному інформаційному впливу.

Думку про важливість інформації поділяє і В.В. Домарев, називаючи її одним з вирішальних ресурсів розвитку та наголошуючи, що вона активно впливає на всі сфери життєдіяльності не тільки окремих держав, але й всього світового співтовариства в цілому.

Е. М. Брандман розглядає інформацію як стратегічний національний ресурс, аргументуючи це тим, що політична вага країни, її можливості впливати на світові події залежать не тільки від матеріально-силових факторів, але й значною мірою від факторів інформаційних. Виходячи з цього, під інформаційною безпекою слід розуміти здатність держави захистити всі сфери життя суспільства від негативного інформаційного впливу, забезпечити суб'єкти політичного і військового керівництва даними для успішної модернізації суспільства і армії, не допустити витоку закритої, суспільно цінною інформації і зберегти постійну готовність до інформаційного протиборства всередині країни і на світовій арені [8].

При цьому використання інформації — одна з найважливіших проблем безпеки. На державному рівні

ця проблема постає як проблема ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення управлінської діяльності органів державної влади. Переважна більшість рішень, що приймаються державними структурами, мають інформаційну основу. Безпека прийняття рішень та їх наслідків прямо пов'язані з тим, наскільки своєчасно необхідна, повна та об'єктивна інформація лягла в основу відповідного рішення

Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення органів державного управління значною мірою залежать від таких важливих складових, як: особливості інформаційних процесів, що визначають характер обміну інформаційними ресурсами; від стану національного інформаційного простору; використання інформаційних технологій для потреб управлінської діяльності тощо [17].

Цим пояснюється те, що одним з пріоритетних напрямів державної політики в Україні є розвиток інформаційного суспільства та впровадження новітніх інформаційних технологій в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, у тому числі для вдосконалення державного управління, відносин між державою і громадянами, становлення електронних форм взаємодії тощо [6].

Як зазначає В. В. Домарев, символічним є те, що такі здавалося б різнопланові завдання, як захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки стоять поряд, на одному рівні з точки зору їх важливості. І для цього є вагомі причини, про які йде мова і в Доктрині інформаційної безпеки України. За умов глобальної інтеграції та жорсткої міжнародної конкуренції головною ареною зіткнень і боротьби різновекторних національних інтересів держав стає інформаційний простір. Сучасні інформаційні технології дають змогу державам реалізувати власні інтереси без застосування воєнної сили, послабити або завдати значної шкоди безпеці конкурентної держави, яка не має дієвої системи захисту від негативних інформаційних впливів [7].

Якщо проаналізувати національні інтереси України, визнані пріоритетними в політичній, соціальній, науково-технологічній та в інших сферах, та характер загроз їхній реалізації, то можна дійти висновку, що механізми забезпечення національних інтересів за своєю сутністю мають переважно інформаційний характер. Такі складові інформаційного середовища України, як інформаційні ресурси (у тому числі й інформаційні тех-

нології) та інформаційна інфраструктура (як матеріально-технічна основа створення, розповсюдження і використання інформаційних ресурсів), які входять до складу національного інформаційного потенціалу, сьогодні значною мірою визначають рівень і темпи соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку країни. У наш час "інформаційний потенціал" стає одним з найважливіших чинників забезпечення національної безпеки поряд з економічним потенціалом, військовим потенціалом тощо [17].

Оскільки життя держави і суспільства розгортається в різних сферах, то національна безпека є виключно багатоплановим явищем, яке передбачає політичні, воєнні, економічні, соціальні, екологічні та інші характеристики [18]. При цьому і поняття інформаційної безпеки держави є складним і багатограним.

У роботах багатьох науковців у структурі економічної безпеки виділяються такі складові, як фінансова, енергетична, соціальна, продовольча, екологічна, кадрова або трудоворесурсна та інформаційна.

Причому для економічної безпеки країни, що прагне зберегти свою незалежність за складних умов фінансової та економічної кризи, інформаційна складова набирає все більшої ваги. Це зумовлено динамікою та стрімкими змінами факторів зовнішнього середовища. Оскільки саме повна, достовірна та актуальна інформація дозволяє швидко реагувати на зміни, що відбуваються, та вносити відповідні корективи в стратегію економічного розвитку та оперативне планування.

Ще один фактор, який зумовлює тісний зв'язок інформаційної та економічної безпеки держави, пов'язаний з сучасними тенденціями розвитку високотехнологічного сектора світової економіки та впровадженням інноваційних та інформаційних технологій в різні галузі господарювання. Саме цей сектор світової економіки характеризується високими темпами розвитку. Тому серед основних стратегічних цілей розвитку в Україні називається і прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних інформаційно-комп'ютерних технологій в економіку країни. Також розглядаються і пов'язані з цим проблеми покращення стану інформаційної безпеки в умовах використання новітніх технологій [6].

Коли мова йде про систему економічної безпеки, то для її характеристики визначається певний перелік факторів, які впливають на її стан, та параметрів, що характеризують систему. Така інформація є

основою для прийняття рішень, визначення цілей, реалізації заходів. Важливість вирішення проблем інформаційної безпеки з точки зору формування та захисту такого інформаційного ресурсу важко переоцінити.

Значний вплив на функціонування економічної безпеки, як наголошує професор В. С. Сідак, має її головна складова — фінансова безпека. Заходи із забезпечення фінансової безпеки країни мають передбачати вдосконалення фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем з метою забезпечення ефективного функціонування економіки, її структурної збалансованості та стійкості до негативних впливів [18].

З цією метою в Законі України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки" серед основних завдань та цілей визначається державна підтримка нових "електронних" секторів економіки (торгівлі, надання фінансових і банківських послуг тощо). Також акцентується увага на необхідності подолати відставання у впровадженні сучасних технологій, зокрема у використанні електронної комерції [6].

Узагальнюючи перелік реальних та потенційних загроз інформаційній безпеці України в економічній сфері, можна назвати [7]:

— відставання вітчизняних наукоємних і високотехнологічних виробництв, особливо у сфері телекомунікаційних засобів і технологій;

— недостатній рівень інформатизації економічної сфери, зокрема кредитно-фінансової системи, промисловості, сільського господарства, сфери державних закупівель;

— несанкціонований доступ, порушення встановленого порядку роботи з інформаційними ресурсами в галузях національної економіки, викривлення інформації в таких ресурсах;

— використання неліцензовано-го і несертифікованого програмного забезпечення, засобів і комплексів обробки інформації;

— недостатній рівень розвитку національної інформаційної інфраструктури.

Шляхи вирішення проблеми інформаційної безпеки держави окреслюються на законодавчому рівні. Серед них найбільш важливіми є [6]:

— створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів;

— підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запо-

бігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань;

— вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері;

— розгортання та розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку як сучасної захищеної транспортної основи, здатної інтегрувати територіально розподілені інформаційні системи, в яких обробляється конфіденційна інформація.

ВИСНОВКИ

Система інформаційної безпеки є невід'ємною складовою системи безпеки будь-якої сучасної держави. Проблеми інформаційної безпеки зумовлені особливостями сьогоденного етапу розвитку світового науково-технічного прогресу, глобалізацією та інформатизацією. Проте вирішення цих важливих проблем потребує теоретичної бази та ґрунтовного нормативно-правового забезпечення, які на даний момент є недосконалими. Відсутність чітко визначеної термінології та єдиних підходів до трактування понять гальмують вирішення задач в цій галузі і вимагають доопрацювання.

Література:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. — 1996. — № 30. — ст. 17; з наступними змінами і доповненнями.

2. Закон України "Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах" від 05.07.1994 № 80/94-ВР (Із змінами, внесеними згідно із Законами N 879-VI від 15.01.2009 та № 1180-VI від 19.03.2009) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1994. — № 31. — С. 286; Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2009. — № 24. — С. 296; Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2009. — № 32—33. — С. 486.

3. Закон України "Про інформацію" від 02.10.1992 № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1992. — № 48. — С. 650.

4. Закон України "Про Концепцію Національної програми інформатизації" від 04.02.1998 р.; № 75/98-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1998. — № 27—28. — С. 182.

5. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19.06.2003 № 964-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2003. — №

39. — С. 351.

6. Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки" № 537-V від 09.01.2007 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2007. — № 12. — С. 102.

7. Указ Президента України "Про Доктрину інформаційної безпеки України" від 08.07.2009 № 514/2009. — Електронний доступ — <http://www.president.gov.ua/documents/9570.html>

8. Брандман Э. М. Глобализация и информационная безопасность общества // Философия и общество. — 2006. — № 1. — С. 31—41.

9. Кириченко О. А., Белоусова І. А., Денисенко М. П., Єрмошенко М. М., Ялович Г. К. Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності в умовах глобальної фінансової кризи: монографія. — К.: Дорадо-друку: 2010. — 412 с.

10. Минаев Г. А. Безопасность организации: учебник / Г. А. Минаев. — К.: КНТ, 2009. — 440 с.

11. Ожегов С. И. Словарь русского языка. — М.: Русский язык, 1986. — С. 38.

12. Прохожев А. А. Общая теория национальной безопасности / Под общ. ред. А. А. Прохожева. — М.: РАГС, 2002. — 320 с.

13. Стрельцов А. А. Обеспечение информационной безопасности России: Теоретические и методологические основы / Под ред. В. А. Садовниченко, В. П. Шерстюка. — М.: Издательство Московского Центра непрерывного математического образования (МЦНМО), 2002. — 296 с.

14. Стрельцов А. А. Содержание понятия "обеспечение информационной безопасности" // Информационное общество. — М.: Институт развития информационного общества 2001. — № 4. — С. 10—16.

15. Хохлов Ю. Е. Информационная безопасность России в глобальном информационном обществе // Информационное общество. — М.: Институт развития информационного общества, 2002. — № 3. — С. 2—3.

16. Бородин А. С. Российское государство как субъект обеспечения информационной безопасности [электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://it2b.ru/it2b3.view2-page171.html>.

17. Домарев В. В. Информационная безопасность Украины [электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.security.ukrnet.net/modules/news/article.php?storyid=40>

18. Сідак В. С. Вибір ефективної стратегії економічної безпеки України / В. С. Сідак // Вісник економіки, транспорту і промисловості. Збірник науково-практичних статей. — Харків, 2010. — № 29. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vetp/2010_29/10svcsou.pdf

Стаття надійшла до редакції 07.02.2011 р.